

دکتر مهدوی دامغانی

یادداشت ثانی درباره ابیات عربی کلایم بحیرم شاهی

و مأخذ و گوینده‌گان آن ابیات

- ۷ -

و انت لو استعرضت صحبك كلهم و جربت منهم صاحباً بعد صاحب
لما تلق منهم شاهداً مثل شاهدي ولم ترض منهم غالباً مثل غالبي ص ۲۴۶
گوینده این ابیات دلکش را با همه فحص بلیغی که پنده کردنشناخت . بدآن می‌ماند که
سراینده این ابیات باین اشعار مختصه بن صادح نظر داشته است . وی بالعكس :

و زهدنى في الناس معرفتى بهم و طول اختباري صاحباً بعد صاحب
فلم ترنى الايام خلاً يسّرّنى مباديه ، الاساءاني في العواقب
ولا قلت أرجوه لدفع ملمة من الدهر الا كان احدى المصائب

شریشی ۱/۲۵۳ - طراز المجالس خفاجی ص ۱۳۶

اذا ما انت من صاحب لك زلة فكن انت محظيا لزلته عذراً
در باره این بیت این معنی قابل ذکر است که با آنکه در بیش از هفت کتاب مهم این بیت
بسالم بن واپسی‌اسدی شاعر صدر اسلام سبت داده شده است ، اخیراً مرحوم محمود سامی پیاشا
بارودی شاعر و رجل سیاسی مشهور مصر آنرا در «مختارات» خود بنام «ابی العتاهیه» نسبت کرده
است ! (مختارات ج ۱ ص ۱۰)

لکن انت بین السرور مساعدة والمرء یشرق بالازلآل البارد
ظاهرآ ابی المعالی بسهو یا بعمد مصرع اول از یک بیت و مصرع ثانی از بیت دیگری از
«ابی فراس حمدانی» امیر دلیر و شاعر شهیر فرن چهارم را با هم بصورت بیت مانحن فيه در آورد
است و حال آنکه اصل ابیات که در دیوان او آمده چنین است :

قد كنت عذتى التي اسطوتها
ويدي اذا اشتد الزمان و ساعدى
فرميت منك بغير ما املكه
والمرء يشرق بالزلال البارد
لكن امت بين السرور هباءة
وصلت لها ، كف القبول بساعد
عن ديوان چاپ صادر

* * *

- ان يحسدوني فاني غير لائمهم قبلى من الناس اهل الفضل قد حسدو اص ٢٥١
در باره گوينده اين بيت وايات ما قبل وما بعد آن خلاف است و بنده برای احتراز از تعطیل
اقوال مختلف را فهرست وار میآوردم :
- ١- هرزبانی در معجم الشعراء ص ٣٤٧ آنرا از «کعیت بن معروف اسدی» دانسته است .
 - ٢- ايضاً هرزبانی در «مان کتاب من ٤١٧ آنرا به «ابی بکر محمد بن عبدالله العزمی» نسبت داده است .
 - ٣- شهاب الدین خفاجی در شرح درة الفواد ص ١٨٣ آنرا بنام بشارین برد نبت کسرد .
ولی بنده آنرا در دیوان بشار نیافت .
 - ٤- سید هرتضی در امالی (ج ١ ص ٤١٤ آنرا از «کعیت بن زید» دانسته است .
 - ٥- وطواط در غرر الخصایص ص ٤٧٦ آنرا بایی تمام نسبت داده است .
 - ٦- دکتر کرنکو طابع و محسنی معجم الشعراء در حاشیه ص ٣٤٧ کتاب مزبور این بیت
را بنقل از عيون الاخبار این قتبیه به «محمد بن عبدالله بن طاهر» نسبت داده است ولی در عيون
الاخبار چاپ دارالكتب این بیت بدون ذکر نام گوینده آمده است و کمان میرود منشاء اشتباہ
دکتر کرنکو وبا کاتب نسخه عيون الاخباری که در تصرف دکتر کرنکو بوده آن باشد که در
ص ٣ کتاب «موشی» معروف به «الظرف والظرف» آمده است و حال آنکه آنچه در «موشی» آمده
نمیساند که محمد بن عبدالله بن طاهر خود این بیت را سروده باشد .
 - ٧- در حماسه ص ١٥٣ و عيون الاخبار ص ٢١٠ و زهر الادب حصری ص ٢٠٢ و
امالی قالی ص ٤٢٠١ و شرح انباری بر مفصلیات ص ٤٤٥ و درة الفواد حربی ص ٨٦ و شرح
اختیارات خالدین از بشار تأثیف ابی طاهر برقی ص ١٤٩ این بیت منفرد و با ایات دیگر بدون
ذکر نام گوینده آمده است .

* * *

- فاعلم بانك ما قدّمت من عمل يحصى وانَّ الذى خلقت موروث (ص ٢٥٥)
- ١- ابن البار قضايی در حلة السیراء این بیت را بضمیمه بیت دیگری با مختص اختلاف
به «عروان بن حکم اموی نسبت میدهد (مختص حلة السیراء ص ٣٨٨)
 - ٢- صاحب «عنوان الادب» در ص ١١٣١ همان دویت را از «حسن بن محمد القلانسی القیروانی»
متوفی در سال ٣٢٧ میداند
 - ٣- ابن عبد ربہ در عقد الفریدج ٣ ص ١٨٤ و شریشی در شرح مقامات ص ١١٥٤ این
دویت را بدون ذکر نام گوینده آورده اند اینک آن دویت :

اعمل وانت من الدنيا على حذر و اعلم باّنك بعد الموت مبعوث
واعلم باّنك ما قدمت من عمل يخصى عليك وما خلفت موروث

ذو الجهل يفعل ما ذوالعقل يفعله فـي النــائــبات ولــكــن بــعــدــما اقــضــحاــص

گــوــينــده اــيــنــ بــيــتــ رــاــيــزــ شــناــخــتمــ دــيــشــ اــزــ ســيــصــدــ ســالــ پــســ اــزــ اــيــيــ الــعــالــيــ ، اــبــنــ عــرــبــ شــاهــ نــيــزــ

بــآــنــكــهــ مــقــيــدــ اــســتــ نــامــ شــاعــرــانــيــ رــاــكــهــ بــهــ شــعــرــ آــنــ اــســتــهــادــ مــیــ کــنــدــ بــیــاــوــدــ اــيــنــ بــيــتــ رــاــ بــدــوــنــ ذــکــرــ

نــامــ گــوــينــدهــ آــوــرــدــهــ اــســتــ (صــ ١١٦ــ عــجــائــبــ الــمــدــورــ)

وــظــاهــرــآــ قــوــلــ بــهــ اــنــســابــ آــنــ بــهــ «ــمــتــبــبــيــ»ــ کــفــتــهــ وــاهــیــ اــســتــ .

٥٥٥

(والمرء يعجز لا المحالة) من ٢٧٠

صرع اخیر بــیــتــ مــطــلــعــ مــقــطــوــعــهــ اــیــتــ اــزــ «ــابــیــ دــوــادــ اــیــادــیــ»ــ شــاعــرــ بــســیــارــ قــدــیــمــ جــاهــلــیــ کــهــ

اشــعــارــ وــقــایــدــ اوــ درــ وــصــفــ اــســبــ درــ نــوــعــ خــودــ درــ طــراــزــ اــولــ قــرــارــ دــارــدــ . مــقــطــوــعــهــ رــاــ کــهــ صــرــعــ

ماــ نــحــنــ فــیــ ســطــرــ اــخــیرــ بــیــتــ اــوــلــ آــنــســتــ اــبــیــ دــوــادــ دــرــ یــاســخــنــ زــنــ خــوــیــشــ کــهــ اوــ رــاــ بــرــ جــوــدــ وــ ســخــایــشــ

ســرــزــشــ کــرــدــهــ بــوــدــ ســرــوــدــهــ اــســتــ وــ یــیــشــنــ اــیــاتــ وــ مــصــارــیــعــ آــنــ دــرــ حــکــمــ اــمــتــالــ ســائــرــهــ اــســتــ وــ دــرــ کــتــبــ

امــتــالــ آــمــدــهــ اــســتــ وــ اــبــنــکــ بــیــتــیــ چــنــدــ اــزــ آــنــ :

حالــاتــ حــینــ صــرــ مــنــیــ والــمــرــءــ يــعــجــزــ لــاــ الــمــحــالــةــ
الــعــبــدــ يــقــرــعــ بــالــعــصــاــ وــالــحــرــ تــکــفــیــهــ المــقــاــلــةــ
وــالــدــهــرــ يــلــعــبــ بــالــفــقــیــ وــالــدــهــرــ اــرــوــغــ مــنــ ثــمــالــةــ
وــالــمــرــءــ يــکــســبــ مــالــهــ وــالــثــحــ یــوــرــثــهــ الــکــلــالــةــ

(اغانی ج ١٥ من ٩٦)

وــ بــیــشــ کــخــانــدــکــانــ تــوــجــهــ دــارــدــکــهــ فــضــیــدــهــ (یــزــیدــ بــنــ مــغــرــغــ) درــ هــبــجــوــ (عــبــادــ بــنــ زــیــادــ) والــیــ

خرــاســانــ کــهــ ذــکــرــ آــنــ بــمــنــاســبــتــ (آــبــتــ وــ بــیــنــدــســتــ ســمــیــهــ روــســپــیــنــســتــ) درــ کــتــبــ اــدــبــ فــارــســ مــکــرــ

آــمــدــهــ اــســتــ درــ اــقــنــاءــ اــزــ هــمــیــنــ مــقــطــوــعــهــ (اــبــیــ دــوــادــ) ســرــوــدــهــ شــدــهــ وــ بــعــضــ اــیــاتــ آــنــ اــزــقــیــلــ بــیــتــ :

الــعــبــدــ يــقــرــعــ بــالــعــصــاــ وــالــحــرــ يــکــفــیــهــ الــمــلاــمــةــ
لــفــظــاــ وــمــعــنــیــ اــزــ قــســیدــهــ اــبــیــ دــوــادــ تــشــمــیــنــ یــاــ ســرــقــتــ شــدــهــ اــســتــ .

(هــوــنــ عــلــیــکــ وــلــاــ تــوــلــعــ بــاــشــفــاقــ فــاــنــاــ مــاــنــاــ لــلــوــارــثــ الــبــاــقــیــ)

صــ ٢٧٠

درــ گــوــينــدهــ اــيــنــ بــيــتــ کــهــ جــزوــ مــقــطــوــعــهــ شــنــ بــیــتــیــ اــســتــ وــ بــعــضــ اــیــاتــ آــنــ اــزــ شــوــاــدــ تــحــاــهــ اــســتــ :
مــیــنــ اــکــاــبــرــ مــؤــلــقــانــ ســلــفــ خــلــافــ اــســتــ :

- ۱ - مفضل ضبی آنرا در جمله قصاید مختاره خود (بردیف ۸۰) آورده و به (شأن بن نهار عبدی معروف به «ممزق») نسبت داده است و سید نیز در (انوار الربيع) این فسول را اختیار کرده است . (س ۱۵۶ - انوار)
- ۲ - «ابن قتبة» در (الشعر والشعراء ص ۳۴۵) و «ابنباری» در (شرح مفضليات ص ۶۰۰) بنقل از ابی عبیضه و «بکری» در (الثالی ص ۷۱۳ - ۷۱۴) و «عسکری» در (جمهورت الامثال ص ۲۵۶ حاشیة میدانی) و «مرزبانی» در معجم الشعراء ص ۴۹۵) و «ابن عبد ربیه» در (عقد الفردیج ۳ ص ۲۴۴) این ایات را به (یزید بن خذاق شنی) نسبت داده‌اند .
- ۳ - «محمد بن سلام جمحی» در (طبقات من ...) این ایات را بدون نسبت آورده و تصریح کرده است که : (... وقد اختلف في القائل ...).

٥ *

(ان تلقه حدثا في السن مقبلا فإنہ نصف في الرأي مكتبه)

ص ۲۷۱

مجتناکه مرحوم امیر نظام گفته و آقای حسن زاده هم در چاپ خود آنرا نقل کرده است این بیت از (بحتری) است . این بیت که از جامی دیوان بحتری (در هر سه جایی که از آن دیده‌ام) فوت شده است در کتاب (المختار من دواوین المتنبی والبحتری و ابی تمام) تألیف قاضی عبدالقاهر جرجانی بنام بحتری ثبت شده است . (المختار ص ۲۶۸).

با قی دارد

دو رباعی

این بار ای غم چه باشکوه آمدئه‌می دریا دریا و کوه کوه آمدئه‌می
دیدی که نیی حریف من تنها بی تنها رفتی و با گروه آمدئه‌می

۲

ای آنکه از این و آن وفا میخواهی سیمرغ نبود و کیمیا بود دروغ
یعنی سیمرغ و کیمیا میخواهی نا بود و دروغ را چرا میخواهی؟